

CZU:

[https://doi.org/10.59295/sum4\(184\)2024_12](https://doi.org/10.59295/sum4(184)2024_12)

**DE LA IMPERIUL RUS LA IMPERIUL SOVIETIC:
EVOLUȚIA CONCEPTULUI MOLDOVENISMULUI
ÎN CERCETĂRILE ETNONAȚIONALE**

Natalia MOROI,

Agenția Națională a Arhivelor, Direcția Generală Arhiva Națională

Oficialitățile imperiale rusești foloseau doar termenii „moldoveni” și „limbă moldovenească”, cercetătorii și liderii politici formați în Imperiul Rus foloseau termenii „moldoveni” și „limba moldovenească”, români și limba română în calitate de termeni interschimbabili, chiar și după lovitura de stat din octombrie 1917. Dar „noua” istoriografie sovietică, la temelia căreia stă articolul lui C. Derjavin, manifestă de la bun început ura totală față de termenul român și sintagma limba română. În primul deceniu de după revoluția din februarie 1917 cercetarea problemelor etnonaționale a decurs în temeiul planurilor elaborate încă în Imperiul Rus, în timpul primului război mondial. Unicul specialist care s-a preocupat de această problemă a fost L.Berg, alții, de fapt nici nu existau în acel timp. Continuarea promovării de către bolșevici a tradițiilor imperiale, politică care s-a manifestat deschis în privința Basarabiei, a dus la implicarea directă a organelor de partid și sovietice în problema determinării apartenenței etnonaționale și a limbii vorbite de către românii din Basarabia. Cu toate că unii dintre liderii politici sovietici cominterniști, promotori ai extinderii „revoluției proletare” afirmau foarte clar că locuitorii băștinași ai Basarabiei și din stânga Nistrului sunt români și limba vorbită de ei este limba română, această poziție corectă a lor venea în contradicție cu politica națională de sorginte imperială promovată de URSS. În atare situație, căutând să legitimizeze republica tampon creată pe malul stâng al Nistrului – RASS Moldovenească, dar și pretențiile asupra Basarabiei, unii autori, nespecialiști în domeniul în care se pronunțau, dar mai ales liderii politici locali, așa numiții „autohtoniști”, reieșind doar din motive politice, au repus la ordinea zilei teoria proletcultistă conform căreia moldovenii ar fi un popor înrudit cu românii, dar totuși altul, iar limba vorbită de ei, este „limba moldovenească”, o limbă vorbită de popor, deosebită de limba română.

Cuvinte-cheie: *moldovean, român, limba moldovenească, limba română, etnonațional, Imperiul Rus, RASS Moldovenească.*

**FROM THE RUSSIAN EMPIRE TO THE SOVIET EMPIRE:
THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF MOLDOVANISM
IN ETHNONATIONAL RESEARCH**

Imperial Russian officials used only the term Moldavians and „Moldovan language”, scholars and political leaders trained in the Russian Empire used the term Moldavians and „Moldovan language” and Romanians and the Romanian language as interchangeable terms, even after the October 1917 coup d'état. But the „new” Soviet historiography, on which C. Derjavin's article is based, manifests from the very beginning total hatred towards the term Romanian and the phrase Romanian language. In the first decade after the revolution of February 1917, the research of ethno-national problems proceeded on the basis of the plans developed still in the Russian Empire, during the first world war. The only specialist who dealt with this problem was L.Berg, others, in fact, did not even exist at that time. The continuation of the Bolsheviks' promotion of imperial traditions, a policy that was openly manifested regarding Bessarabia, led to the direct involvement of the party and Soviet organs in the issue of determining the ethno-national affiliation and the language spoken by the Romanians in Bessarabia. Although some of the cominternist Soviet political leaders, promoters of the expansion of the „proletarian revolution” stated very clearly that the native inhabitants of Bessarabia and to the left of the Dniester are Romanians and the language they speak is Romanian, this correct position of theirs contradicted the policy national of imperial origin promoted by the USSR. In such a situation, seeking to legitimize the buffer republic created on the left bank of the Dniester - Moldavian SSR, but also the claims on Bessarabia, some authors, non-specialists in the field in which they spoke, but especially the local political leaders, the so-called „autochthonists”, emerging only for political reasons, they reinstated the proletarian theory according

to which the Moldavians are a people related to the Romanians, but still different, and the language they speak is the „Moldovan language”, a language spoken by the people, different from the Romanian language.

Keywords: *Moldavian, Romanian, Moldavian language, Romanian language, ethno-national, Russian Empire, Moldavian SSR.*

O primă lucrare consacrată problemei originii moldovenilor în Imperiul Rus a apărut în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, dat fiind că țarismul promova o politică expansionistă activă spre peninsula Balcanică, manifestând interes față de populația din această regiune, inclusiv față de populația din Țările Române. Este vorba de studiul apărut în anul 1770 consacrat istoriei originii moldovenilor, scris de istoricul de origine germană Fischer Johann Eberhard (1697-1771) [1] cu titlul *Despre originea moldovenilor, despre limba lor, cele mai cunoscute aventuri, credință, obiceiuri și comportament*. Principala sursă de inspirație a lui J.Fischer au fost studiile accesibile ale lui Dimitrie Cantemir, de aceea autorul însușește, în temei, opiniile domnului-cărturar român din Moldova, dar insistă asupra deosebirilor dintre limba locuitorilor Țării Moldovei și a Țării Românești, fără a cunoaște lucrarea acestuia *Hronicul vechimei a romano-moldo-valahilor* [2] în care se demonstra unitatea etnică din ambele principate românești. J.Fischer considera că moldovenii și valahii cu greu se înțeleg între ei. Evident, erau constatările unei persoane, care, cel mai probabil, habar nu avea de limba română [3, p. 81], de situația lingvistică reală din țările române, opinia sa reieșind din lectura subiectivă a scrierilor lui Dimitrie Cantemir. Autorul din Imperiul Rus accepta opinia acestuia referitor la faptul că la o etapă timpurie, până la formarea statelor Moldova și Valahia, aceste teritorii aveau un nume comun, Valahia, iar locuitorii se numeau valahi. Concomitent, J. Fischer prezenta cititorului și o altă opinie, cunoscută din altă sursă, pe care din păcate nu o indica: locuitorii din Moldova și Valahia se numesc pe sine români (Ромуни), iar teritoriul pe care locuiesc, Romulia (Ромулию) [4].

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus în anul 1812, interesul față de problema dată crește, dar ținând cont de nivelul general de dezvoltare a științei istorice, careva succese reamarcabile în această direcție nu au fost atinse. Mai mulți funcționari ai Imperiului Rus, trimiși în Basarabia cu scopuri de investigare a populației locale realizau scurte caracteristici ale comunităților etnice locale. Totuși, este de remarcat faptul că în această perioadă se consolidează un concept destul de interesant – dacă anumiți cercetători sau chiar persoane trimise de autoritățile centrale pentru investigații pe teren, pentru desemnarea populației majoritare de aici foloseau nu numai termenul moldoveni și sintagma „limba moldovenească”, ci și termenul român și sintagma limba română [5], în actele autorităților imperiale rusești nu s-a folosit niciodată termenul români și sintagma limba română.

În anul 1852 a fost publicat studiul lui P.I. Keppen (1793-1864) [6] consacrat popoarelor europene ale Imperiului Rus. Populația românească a Basarabiei era desemnată cu termenii „*volohi (sau moldoveni)*” [7, p. 14, 17], care locuiau în gubernia Basarabia (406 182), dar și în guberniile Ekaterinoslav (9 858), Podolia (7 429), Herson (75 000) [7, p. 31]. Termenii *volohi (moldoveni)* îi întâlnim și într-o altă lucrare a lui P. Keppen publicată la 1861 [8, p. IV], dar și *volohi (valahi), moldoveni*, cu precizarea că „singuri pe sine ei se numesc *români*”, de la slavi au primit numele de *volohi*, iar de când s-a format statul Moldova ei se numesc *moldoveni*, împrumutând numele de la noua lor patrie, numele de *români* păstrându-l doar *valahii* [8, p. 121].

Unii autori din Imperiul Rus, precum și J. Fischer, contrapuneau aceste „limbi”. Astfel în anul 1903 profesorul universitar, filologul-slavist A.A. Kociubinski (1845-1915), cu toate că era conștient că locuitorii teritoriului dintre Nistru și Prut erau „românii statului moldovenesc” [9, p. 6-7], contrapunea într-un articol limba „curată populară” a moldovenilor basarabeni, aceștia fiind apreciați și drept „elementul românesc”, limbii române de peste Prut, numită de dânsul „artificială” [10, p. 401].

Oricum, majoritatea absolută a intelectualității, atât din Basarabia, cât și din Imperiul Rus, foloseau termenii moldovean și roman și sintagmele „limba moldovenească” și limba română în calitate de termeni interschimbabili și, mai rar, se insista pe deosebirea dintre moldoveni și români și „limba moldovenească” și limba română, pe faptul că moldovenii din Basarabia nu ar înțelege limba română [11].

Abia în perioada sovietică acest concept eronat a fost ridicat la nivel de politică de stat, mai ales odată cu formarea RASS Moldovenească, granița de apus a căreia a fost declarat hotarul de stat al URSS, adică în componența RASS Moldovenești, ilegal, era inclus și teritoriul Basarabiei [12, p. 124], considerat de

sovietici teritoriul ocupat nelegitim de România. Așadar, intențiile agresive ale URSS de a anexa Basarabia nu au fost deloc ascunse. Urma ca specialiștii sovietici, istorici și lingviști, să-și facă și ei treaba și să „demonstreze” că locuitorii majoritari din Basarabia sunt alții decât românii, iar limba lor este alta decât limba română.

Istoria cercetărilor etnonaționale din RASSM, iar ulterior, și din RSSM a evoluat în dependență de prioritățile politicii partidului bolșevic în problema respectivă la diferite etape ale perioadei examinate. O etapă cronologică prealabilă formării RASSM începe în scurt timp după lovitura de stat bolșevică din octombrie 1917, când în fosta gubernie Basarabia ea amplouare mișcarea națională, încununată la 21 noiembrie 1917 cu crearea Sfatului Țării – organ reprezentativ în care erau prevăzute 10 locuri și pentru moldovenii din stânga Nistrului. La 2 decembrie 1917 Sfatul Țării a proclamat Republica Populară (Democratică) Moldovenească în componența unei Republici democratice, care urma să fie creată pe teritoriul fostului Imperiu Rus, iar la 24 ianuarie 1918 a votat Declarația de independență a acestei republici. Pe parcursul lunii martie tot mai multe autorități publice locale și organizații obștești din Basarabia se pronunțau pentru unirea cu România (zemstvele din Soroca, Orhei, etc.). Evenimentul a fost realizat prin votul Sfatului Țării din 27 martie 1918. Rusia Sovietică nu numai că n-a recunoscut Unirea, ci încerca pe diferite căi, atât prin forță, cât și pe cale diplomatică, să instaleze regimul comunist în Basarabia.

În Rusia sovietică începe o campanie de condamnare a actului Sfatului Țării în care s-au inclus și unii reprezentanți ai fostei intelectualități din Imperiul Rus, care au aderat la puterea sovietică. Ei se străduiau să argumenteze „drepturile” Rusiei asupra Basarabiei, folosind argumente din cercetările din domeniul etnologic (etnonațional), publicate până la lovitura de stat din octombrie 1917. Ca și în alte domenii ale științei, cercetarea în domeniul etnologic (etnonațional), apărută în Imperiul Rus de până la lovitura de stat din octombrie 1917, cu abordările lor specifice, au continuat să se dezvolte și după acest eveniment. În campania de condamnare a actului Sfatului Țării s-au inclus și unii reprezentanți ai intelectualității din Imperiul Rus, care au aderat la puterea sovietică. Unul dintre primii cercetători formați în Imperiul Rus, care a descris situația etnonațională din Basarabia în lumina pretențiilor sovietice asupra acestui teritoriu a fost și Leo S. Berg (1876-1950) [13].

L.Berg avea deja o anumită experiență în acest domeniu. În 1916 el tipărea un mic studiu despre populația Bucovinei în care menționa că Bucovina de Nord și de Apus în temei este locuită de rusini (малороссы-русины) (cca 305 101), iar Bucovina de sud-est, de români (cca 273 254) [14, p. 720-721]. Așa dar, nici pomina de moldoveni în Bucovina. Fără îndoială, L.Berg a observat că în cele două părți ale Moldovei istorice locuia unul și același popor, numai că, cel mai probabil, politicianul l-a determinat să nu explice de ce populația indigenă din Bucovina se numește români, iar pe cea din Basarabia, el o desemnează cu termenul moldoveni.

În *Cuvântul înainte* redactat de L.Berg pe 27 mai 1918, la lucrarea *Basarabia. Țara – oamenii – economia*, el nu recunoaște decizia Sfatului Țării de Unire a Basarabiei cu România, face o constatare a situației etnice din regiune și scrie că moldovenii locuiesc doar în partea centrală a Basarabiei, iar în partea de nord și sud ei constituie o minoritate totală. În opinia sa, România nu avea nici un drept asupra Basarabiei și el, L.Berg, își va considera munca răsplătită dacă va trezi la intelectualitatea rusă ideea necesității de a menține această perlă a Rusiei cu toate forțele și mijloacele [15, p. VIII]. Da, dar L.Berg uită de faptul că nu România și-a reclamat acest drept, hotărârea de Unire a fost adoptată absolut legitim de Sfatul Țării, Parlamentul Republicii Democratice Moldovenești și guvernul român a acceptat această decizie.

Subliniind importanța economică a Basarabiei pentru ruși, ca o regiune roditoare, cu bogății naturale, dar aflată la hotarele Rusiei și deci importantă și din punct de vedere politic, L.S. Berg scrie că regiunea are și o importanță aparte, fiindcă, în opinia sa, cercetările noi ar demonstra că Basarabia este patria ancestrală (прародина) a poporului rus, afirmație apreciată de unii cercetători contemporani drept doar „discutabilă” [16, p. 253]. Aici, continua L.Berg, au locuit rușii (în realitate ar fi vorba de slavii de răsărit-N.M.) în acea perioadă, când ei încă nu erau împărțit în cele trei ramuri: velicoruși, maloruși, cu precizarea între paranteze că este vorba de ucraineni, și beloruși [15, p. VI, 50].

Leo S. Berg recunoștea numele de români și pentru locuitorii Moldovei – el afirma că românii, având în vedere locuitorii Moldovei, îl numesc pe domnul lor Ștefan (1457-1504) cu apelativul cel Mare [15, p. 57]. Pentru

desemnarea locuitorilor Basarabiei, L. Berg întrebuița și termenul moldoveni, care, susținea el în altă parte, sunt români ce locuiesc în Moldova, Basarabia și în guberniile rusești învecinate, Podolia și Herson. Conform opiniei lui L. Berg, acești români se deosebesc de românii din Valahia prin „trăsături dialectologice minore”, limba moldovenilor, ca și a românilor în general, este o limbă slavizată a rădăcinii romane (latine) [15, p. 87], conchidea el.

Referindu-se la structura etnică a Basarabiei, Leo Berg o prezenta după recensământul realizat în Imperiul Rus în anul 1897, conform căruia moldovenii alcătuiau 47,6 % din totalul populației [15, p. 81] și realiza o descriere succintă a celorlalte comunități etnice din Basarabia (ucraineni, polonezi, cehi, bulgari, nemți, francezi, greci, albanezi, armeni, evrei, găgăuji și țigani). Rușii – mai preciza dânsul, în temei, sunt veniți în Basarabia și locuiesc prioritar în orașe [15, p. 106-147].

Totuși, în mediul rusesc, încă până la studiul lui L. Berg, mai apăruse o lucrare consacrată structurii etnonaționale a Basarabiei. În anul 1916 a fost publicată o primă cercetare a structurii etnonaționale a Basarabiei realizată după recensământul din 1897, dar și după materialele colectate de către autorul studiului V. N. Butovici (1873-?) [17], în anul 1907. Dânsul nu s-a pronunțat împotriva aprecierii locuitorilor ca români, totuși, în cercetarea s-a folosește termenul moldoveni și sintagma „limba moldovenească”. Referindu-se la relațiile dintre populația moldovenească și alte comunități etnice, autorul folosește și termenul *moldovenizarea* acestora, dar și termenul *românizare* a comunităților etnice nemoldovenești [18, p. 3, 11, 12, 17]. Scopul autorului se întvede atunci când declară că gubernia Basarabia nu este o regiune în întregime moldovenească, nici din punct de vedere etnografic, nici din punct de vedere istoric, așa cum de obicei este considerată [18, p. 22], idee care a trecut integral în cercetările cu caracter etnonațional din RASS/RSS Moldovenească.

Foarte posibil ca studiul lui V. Butovici să fi fost un răspuns rapid al autorităților imperiale rusești la *Harta* etnografică a lui Alexei Nour, care prezenta situația etnică către 1 ianuarie 1916 și desemna populația indigenă cu termenul români, dar cu precizarea că în Imperiul Rus ei sunt numiți moldoveni. *Harta* lui A. Nour demonstra caracterul etnic românesc al Basarabiei [19].

În anul 1920, L. Berg, folosind materialele recensământului din 1897, cele adunate și sintetizate de V. Butovici etc., alcătuia și publica *Harta etnografică a localităților rurale ale Basarabiei*, în care denumirea populației indigene apare cu numele de moldoveni [20].

În anul 1923 L. Berg publica un nou studiu consacrat „componentei etnografice și numărului” populației Basarabiei, studiu însoțit de o hartă etnologică, realizat, după cum menționează autorul, în cadrul *Comisiei pentru studiul componentei naționale a populației Rusiei și a statelor limitrofe* [21]. Cauza creării acestei *Comisii* a fost organizarea de către germani încă în timpul prinzului război mondial, a investigațiilor etnografice a așa-numitei regiuni de Apus a Rusiei, în care intrau Lituania, Galiția, Bucovina, Basarabia și Polonia. În atare situație, în anii 1916-1917, „comunitatea științifică umanistică din Peterburg” era serios deranjată de aceste acțiuni ale germanilor și s-a adresat organelor de stat cu propunerea de a începe studiul detaliat al componentei naționale a regiunilor de hotar ale Rusiei Europene și Asiatice [22, p. 4].

Această *Comisie* a fost înființată prin decizia Academiei de Științe din Imperiul Rus la 4 februarie 1917. Ea era formată din șase membri, câte trei reprezentanți ai Departamentelor de Limba și Literatura Rusă și Științe Istorice și Filologie sub conducerea Secretarului Permanent. Drept urmare, în *Comisie* au fost nominalizați academicienii A. A. Șahmatov (1864-1920) [23], M. A. Diiakonov (1855-1919) [24, p. 46-50], N. Ya. Marr (1864-1934) [25], V. V. Bartold (1869-1930) [26], V. N. Peretz (1870-1935) [27] și E. F. Karski (1861-1931) [28], specialiști în domeniul istoriei, lingvisticii și arheologiei. La ședința din 10 februarie s-a prevăzut alcătuirea hărților etnonaționale (племенных карт) și investigarea regiunilor Lituania, Polonia, Bucovina, Rusia Haliciană și Ungară, și Basarabia [22, p. 6]. La 24 februarie a fost schițat planul de activitate pentru studiul populației din regiunea Caucazului, dar în legătură cu revoluția din februarie, activitatea *Comisiei* a fost pentru un timp suspendată. La ședința din 1 aprilie 1917 a fost modificată denumirea în *Comisia pentru studiul componentei naționale a populației Rusiei*, și în condițiile intensificării mișcării de eliberare națională a popoarelor din Imperiul Rus, *Comisia* atenționa Guvernul Provizoriu asupra importanței și necesității urgente de studiere a componentei etnonaționale a populației din Imperiu. La următoarele patru ședințe din septembrie 1917 *Comisia* a decis ca să elaboreze, cu explicațiile necesare,

hărțile etnonaționale (племенных карт) ale Rusiei, în baza datelor lingvistice, parțial confesionale, specificului vieții cotidiene și a autoidentificării obiective sau a autodeterminării unor popoare, ținând cont și de particularitățile chipului fizic [22, p. 8].

Dar, lucrurile s-au târâgănat și abia în luna octombrie 1917 *Comisia* începe colectarea materialelor necesare, conform programului stabilit, orientându-se în perioada care a urmat spre cerințele politicii naționale promovate de puterea sovietică, instaurată în urma loviturii de stat bolșevice. Spre sfârșitul anului 1917 a fost elaborată și aprobată *Instrucțiunea* de care trebuiau să se conducă specialiștii în alcătuirea hărților [22, p. 9-14]. Studiul lui Leo Berg din anul 1923, pe care l-am amintit mai sus, a apărut anume în rezultatul cercetărilor, efectuate conform programului de activitate a acestei *Comisii* [29, p. 201].

După structura teritorial-etnică, L. Berg împărțea Basarabia în trei părți: partea de nord (regiunea Hotin), locuită în temei de ucraineni băștinași (малорусами коренными); partea centrală, care includea stepa Bălțului și regiunea Codrilor, unde locuiesc în temei moldoveni; partea de sud sau Bugeacul, locuită de o populație amestecată (ucraineni, bulgari, găgăuji, nemți, moldoveni, ruși etc.), venită în această regiune din alte părți [21, p. 7] [30]. Informațiile privind structura etnonațională și religioasă, autorul le prezenta, ca și în lucrarea precedentă, după datele oferite de V. Butovici și a recensământului efectuat în Imperiul Rus în anul 1897 [21, p. 11].

Expunând structura națională a Basarabiei după recensământul din 1897, L. Berg începea cu prezentarea comunității rușilor, care ar fi alcătuit 27,9% [21, p. 12]. Acest procentaj este însă artificial, fiindcă la comunitatea etnică a rușilor, el i-a inclus și pe ucraineni, care alcătuiau 19,8%, în timp ce rușii alcătuiau doar 8,1%. Autorul revine la afirmația expusă în lucrarea precedentă cum că, rușii ar fi locuit în Basarabia încă de prin secolele IX-X, au continuat să locuiască aici sub dominația cumaniilor și tătarilor, iar cnezatul de Halici ar fi stăpânit o parte însemnată din Basarabia și Moldova [21, p. 14-15]. Acolo unde ucrainenii locuiesc alături de moldoveni, mai sublinia L. Berg, ei „sunt supuși românizării”, iar în satele amestecate unde locuiesc moldoveni și ucraineni, ultimii vorbesc în „limba moldovenească” și autorul nu-și poate explica acest fenomen, fiindcă, considera dânsul, după cultură, populația moldovenească nu este superioară celei ucrainene [21, p. 16].

După ce prezintă alte nouă comunități etnice care locuiau în Basarabia, autorul scrie că moldovenii constituie majoritatea absolută a populației, dar, subliniază că aceștia locuiesc în localitățile rurale [21, p. 28]. L. Berg nu are nici o îndoială – moldovenii sunt români, care locuiesc în Moldova, Basarabia și în guberniile învecinate, Podolia și Herson, iar într-un număr mai mic, în gubernia Iaroslav [21, p. 29]. Românii, continuă autorul, erau numiți în vechile cronicile rusești voloși, iar limba moldovenilor, ca și a românilor în general, este o limbă slavizată a rădăcinii romane (latine) [21, p. 29]. După ce prezintă succint teoriile privind originea românilor, L. Berg scrie că în Basarabia moldovenii au apărut nu mai devreme de secolul al XIV-lea [21, p. 30-31]. Concluzia care se impune din aceste constatări ale lui L. Berg este mai mult decât limpede: slavii, ar fi locuit neîntrerupt pe teritoriul Basarabiei încă din secolele IX-X, iar moldovenii ar fi apărut în aceste locuri abia în secolul al XIV-lea, teze care vor fi preluate în întregime de istoriografia sovietică ulterioară. Așa dar, primatul și permanența locuirii slavilor în Basarabia, după L. Berg, sunt lucruri indiscutabile.

După terminarea războiului civil și formarea în decembrie 1922 a URSS, conducerea lui supremă decide crearea la hotarele vestice (cu Finlanda, Polonia și România-N.M.) a unor formațiuni statale-tampon, care să joace rolul de zone intermediare în răspândirea „revoluției proletare” peste hotare, unde locuia o populație de aceeași etnie ca și în formațiunile-tampon nou create.

Procesul de constituire a unei asemenea formațiuni la hotarul cu România a fost stimulat de pregătirile guvernului sovietic pentru conferința româno-sovietică de la Viena (1924), în problema Basarabiei. Drept urmare, pentru a crea o stare de tensiune cu amenințare permanentă la adresa României și în același timp de a „soluționa” problema Basarabiei prin extinderea „revoluției proletare” conducerea sovietică porcede la crearea unei republici sovietice socialiste în stânga Nistrului [31, p. 98-102].

La indicația conducerii supreme bolșevice, la Moscova a fost creat un grup de inițiativă, constituit din comuniști emigranți din Basarabia și România, care în 4 februarie 1924 s-a adresat cu un memoriu către CC al PC (b) din Rusia și CC al PC (b) din Ucraina, în care se declara: „Republica Moldovenească ar putea

juca același rol de factor politico-propagandistic, pe care îl joacă Republica Bieloruscă față de Polonia și cea kareală față de Finlanda. Ea ar focaliza atenția și simpatia populației băștinașe și ar crea pretexte evidente în pretențiile alipirii la Republica Moldovenească a Basarabiei” [32, p. 163].

Este semnificativ că în Hotărârea Sesiunii a III-a a Comitetului Executiv Central din Ucraina din 12 octombrie 1924 „Cu privire la crearea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești” se indica că hotarul ei de vest, ca și al URSS este râul Prut, incluzând și Basarabia. Conducerea bolșevică considera că un factor important în extinderea puterii sovietice asupra Basarabiei, iar apoi și a României, ar fi fost unitatea lingvistică a populației moldovenești din RASSM cu cea de la apus de Nistru

Ideea că moldovenii din Basarabia și cei din stânga Nistrului sunt români era împărtășită și de unii reprezentanți ai elitei politice sovietice, adepți ai extinderii „revoluției proletare”. Cunoscutul bolșevic de origine bulgară Cristian G. Rakovski (1873-1941) [33], reprezentantul URSS la Londra în anii 1923-1925, în două scrisori [34] adresate lui Maxim M. Litvinov (1876-1951), pe atunci locțiitorul comisarului pentru afacerile externe ale URSS, îi amintea pe „țărani moldoveni (adică de origine română)”, preciza el între paranteze, este vorba de „țărani români, așa-numiții moldoveni” din Basarabia [35, p. 258, 267]. Și dacă C. Rakovski era implicat activ de către guvernul sovietic în soluționarea „problemei basarabene”, în sensul includerii Basarabiei în componența URSS, el o făcea din considerente pur politice și nicidecum din considerentul că moldovenii din Basarabia nu ar fi fost români, iar limba lor natală nu ar fi fost limba română [33].

Deosebit de grăitor este punctul de vedere expus de Gheorghii V. Cicerin (1872-1936), ministrul afacerilor externe al URSS, într-o depeșă din 3 martie 1924 adresată lui Veaceslav M. Molotov (1890-1986), secretar al CC al PC (b) al URSS. Referindu-se la discuțiile care țineau de formarea RSS Moldovenești, V. Cicerin menționa că formarea acesteea în acel moment este prematură, deoarece va duce la intensificarea tendințelor expansioniste ale României, fiindcă „descoperirea unui număr atât de mare de moldoveni, adică de români pe teritoriul Ucrainei va fortifica pozițiile României în discuțiile pe problema Basarabiei” [36, p. 26].

Așa dar, liderii politici din URSS erau absolut conștienți de faptul că moldovenii din Basarabia și din stânga Nistrului sunt români, iar limba vorbită de ei este limba română.

Această stare de lucruri era recunoscută și de către unii dintre liderii locali, printre care și Grigore Starâi (1880-1937), care au acceptat opinia că deoarece moldovenii din Basarabia sunt români, vorbesc limba română, atunci și moldovenii din RASSM trebuie să cunoască și să vorbească această limbă. Mai mult chiar, ei considerau că „limba moldovenească” trebuie să se dezvolte în baza limbii române și a alfabetului latin, deoarece „trebuie să fie pregătiți” pentru viitoarea unificare cu Basarabia [37, p. 234]. Acest punct de vedere nu era ceva neobișnuit, el se încadra întru totul în politica internaționalismului proletar sovietic, în teoria revoluției permanente, dar și a punctului de vedere al bolșevicilor, conform căruia România ar fi rupt Basarabia de la Rusia sovietică și au lichidat aici puterea sovietică, sarcina bolșevicilor din URSS fiind restabilirea „adevărului istoric”, adică a puterii sovietice.

Pe parcurs, unii lideri locali din RASSM optau pentru crearea unei limbi locale bazate pe graiurile vorbite de popor. Ei formau așa-numitul curent „autohtonist”. În august 1924, în ziarul Одесские известия, un reprezentant al acestui curent Abram L. Grinshtein (1890-1937) [38] a încercat să fundamenteze „teoria” a două popoare și a două limbi, moldovenească și română. De aceeași părere a fost și Iosif I. Badeev (numele real Suslik-N.M.) (1880-1937) - șeful Biroului de Organizare al Partidului Comunist (bolșevic) al viitoarei RASSM [39, p. 156]. Persoanele nominalizate considerau că în calitate de „limbă moldovenească” este necesar să se folosească „o limbă simplă și de înțeles, bazată pe alfabetul rus” [37, p. 234].

Dar decizia finală urma să fie luată de autoritățile sovietice și de partid. Iar acestea au promovat și dezvoltat ideea politică imperială țaristă de după anexarea în anul 1812 a Basarabiei, anume că românii de aici trebuiau „făcuți” moldoveni, un alt popor decât cel român. În atare situație, în decizia Biroului Politic al CC al PC (b) al Ucrainei din 19 septembrie 1924 cu privire la formarea RASSM s-a fixat teza că „limba literară moldovenească” urmează să fie dezvoltată „pe baza limbei populare a țăranilor de pe malul stâng al Nistrului” [40, p. 17].

Promovând această decizie, I. Badeev, care se dădea drept „lingvist”, într-o scrisoare din decembrie 1924 adresată primului secretar al CC al PC (b) al Ucrainei Emanuil I. Kviring (1888-1937) scria că „noi considerăm că moldovenii sunt una dintre ramurile rasei romanice și au dreptul la autodeterminare națională.

În timp ce cultura românească s-a dezvoltat istoric sub influența franceză (aceasta s-a reflectat clar asupra literaturii, vieții, edificării statului etc. a poporului român), dezvoltarea națională moldovenească a urmat influența culturii slave și, ulterior, a celei rusești (care s-a reflectat și în tot modul de viață al moldovenilor) ... Tovarășii români însă împărtășesc alt punct de vedere, anume că moldovenii sunt parte a poporului român”. Drept consecință a acestor opinii diferite, între majoritatea comunistilor basarabeni și „tovarășii români” au loc neînțelegeri frecvente și Badeev (Suslik) solicita ca să fie abordată problema privind alegerea conducătorilor RASS Moldovenești. Pe 15 decembrie 1924 Biroul Politic al CC al PC (b) din Ucraina a examinat problema *Despre grupul basarabenilor* și a adoptat decizia ca grupul de inițiativă pentru crearea Republicii Moldovenești din Moscova, de orientare spre cultura românească, să fie dizolvat, pentru a nu „dăuna activității” de creare a republicii, decizie confirmată pe 21 ianuarie 1925 de către Biroul de organizare al Comitetului Central al PCR(b) [39, p. 157].

Așa dar, decizia partidului bolșevic era o decizie politică și nu avea nimic comun cu realitățile etno-naționale și lingvistice ale românilor din Basarabia. „Viitorul științific” se profila destul de limpede: cadrele de filologi și istorici urmau doar să „realizeze” în practică linia partidului. Discuțiile au continuat și ulterior, dar era limpede că față de Basarabia și locuitorii acesteia, bolșevicii continuau cursul oficial al fostului Imperiu Rus.

În luarea deciziilor referitoare la politica etno-națională din RASSM o deosebită importanță aveau viziunile cercetătorilor din instituțiile centrale științifice și didactice ale URSS. Istoriografia sovietică de la bun început a subliniat legătura indisolubilă dintre istorie și politică, iar din 2 martie 1925 în RSFSR a început să activeze *Societatea istoricilor-marxiști* [41]. După cum scria mai târziu Mihail N. Pokrovski (1868-1932), prima sarcină pe care avea să și-o asume *Societatea* pentru a lega teoria cu practica a fost testarea ideologică a specialiștilor săi în domeniul istoriei, specialiști moșteniți de la Imperiul Rus, în ce măsură ei se potrivesc cu tovarăși în construirea comunismului, fiindcă, încheia el, „esența istoriei constă în aceea, așa cum s-a spus în repetate rânduri, că este cea mai politică dintre toate științele” [42].

În ce privește problema populației indigene din Basarabia, această sarcină a revenit lui Constantin N. Derjavin (1903-1956), fiul slavistului și istoricului Nicolai S. Derjavin (1877-1953). Prin atragerea tinerilor și cu sprijinul celor din „generația mai în vârstă”, scria același Pokrovski, avem toate șansele, cel puțin formale, care să ne asigure succesul [43, p. 3-10]. Articolul publicat de C. Derjavin (ne fiind istoric de profesie) cu titlul *Cine sunt moldovenii?*, scris prin prisma teoriei lui Nicolai Ia. Marr [44, p. 99-100] despre originea popoarelor, avea o pronunțată orientare politică. C. Derjavin, era cunoscut ca traducător, critic literar și scenarist, critic de teatru, iar în anul 1924 a absolvit Secția de limbă și literatură (specialitatea filologie romano-germană) a Facultății de științe sociale a Universității din Leningrad. Pornind de la faptul că moldovenii din RASSM și Basarabia sunt unul și același popor, „acum divizat artificial de bariera frontierei de stat”, scria dânsul, autorul își propune să răspundă la două întrebări: cine sunt moldovenii [45, p. 14] și **„de unde au venit ei la noi, în actuala RASSM și în Basarabia?”** **Cu alte cuvinte, de la bun început C. Derjavin reieșea din premiza că teritoriul RASSM și a Basarabiei sunt pământuri rusești, iar moldovenii au venit aici**, „la noi”, de undeva de aiurea. Prezentând poziția științei românești autorul scria că „știința românească justifică și acoperă cu autoritatea sa politica agresivă a burgheziei sale, învățând că poporul moldovenesc – sunt frații mai mici ai românilor, că moldovenii sunt o varietate tribală a românilor”. Pe ce se bazează această afirmație, se întreba C. Derjavin și tot el răspundea: exclusiv pe faptul că moldovenii vorbesc limba română, că limba lor maternă este limba locuitorilor României, în special, așa-numitul dialect „daco-român”. Dar C. Derjavin nu împărtășește această opinie și scrie că „moldovenii înșiși nu se identifică cu românii”, iar „în limba lor nici nu există măcar cuvântul român”. În continuare, autorul concluziona că „«mo(a)ldo(a)van» înseamnă - fiul munților, locuitorul munților, muntean, locuitorul capătului lumii, a «țărmurilor» unei zone de câmpie, comodă pentru locuire”. Prin urmare, moldoveanul este acela care a crescut la munte, o persoană care a plecat în munți în fața invaziei romane, acesta era un dac, locuitor autohton din sud-estul Europei, nu este român, nici vlah-italian, ci un descendent al vechilor Jafetizi [46], rudă cu actualii albanezi, georgieni și basci. C. Derjavin încheia raționamentele sale cu teza, precum că știința, evident cea promovată de dânsul, demască șovinismul politicianilor români, care îi declară pe moldoveni „frați” ai românilor doar pentru a avea posibilitatea de a „legitimă” și de a „exploata munca

lor și a rotunji pe contul lor posesiunile și așa rotunde ale moșierilor lor” [47, p. 520]. Prin articolul lui C. Derjavin era lansat un nou impuls interesului față de etnogeneza „moldovenilor”, fiind și un argument în plus pentru factorul politic din RASSM [48, p. 239-240, 243-244].

Atitudinea unor reprezentanți ai înaltelor cercuri academice față de problema moldovenizării s-a aflat permanent în centru atenției organelor de partid și sovietice din RASSM. Pe 25 martie 1926 Vitalie Ia. Holostenco (1900-1937) [49], șeful Secției de agitație a Comitetului regional moldovenesc al PC (b) din Ucraina se adresa cu o depeșă unui „tovarăș” din Rusia, Popov, în care îl informa despre o discuție avută anterior, în toamna anului 1925 cu F. Frumkina (1880-1943) [50, p. 222], rectorul Universității Comuniste a Minoprităților Naționale din Vest (Moscova) în perioada anilor 1921-1936, discuție în rezultatul căreia s-a considerat oportun de a deschide din toamna anului 1926 la numita Universitate a *Secției moldovenești*, care urma să pregătească moldoveni pentru necesitățile RASSM, dar și a basarabenilor ilegaliști. El s-a înțeles cu F. Frumkina și în privința „tovarășului”, care va fi responsabil de *Secția moldovenească*, în vederea realizării „moldovenizării, nu a românizării” [51, f. 1]. Într-o scrisoare a lui V. Holostenco din aceeași zi adresată rectorului F. Frumkina se amintea despre necesitatea pregătirii cadrelor pentru RASSM și despre acordul acesteea de a primi tovarășul, care va fi responsabil de aceea ca în Sectorul moldovenesc al Univerității într-adevăr vor învăța în „limba moldovenească”, nu în limba română [51, f. 3].

Ulterior, în iunie 1926 F. Frumkina se adresa cu o scrisoare secretă Comitetului regional moldovenesc al PC (b) U prin care anunța că în rezultatul consfătuirii din 26 martie 1926, discuție la care au participat tovarășii Abolin și Manuilski (1883-1959) [52] și, de asemenea, reprezentanții Partidului Comunist Român, s-a recunscut drept o acțiune corectă ca Sectorul românesc de la Universitate să fie separat în Sectorul moldovenesc și Sectorul românesc și, inițial, pe lângă acest ultim sector să fie deschisă o grupă deosebită, moldovenească, dacă se vor aduna 15 persoane, iar ulterior să fie deschis separat Sectorul moldovenesc [51, f. 8]. Într-adevăr, ulterior a fost deschisă Secția moldovenească și în anii 1928-1929 doi studenți ai acestei Secții, originari din RASSM, au făcut practica în republica autonomă împreună cu profesorul Maxim V. Serghievski [53, p. 7].

În atare situație, au început să fie căutate cadrele necesare pentru a preda în *Secția moldovenească*. Cererea lectorului Cursurilor Pedagogice Moldovenești și a Școlii Moldovenești de partid și Sovietice din Balta A.P. Edeltenn-Dâmbul (Эделтени-Дымбул) [54] (?-1937) adresată Sectorului român de la Universitatea Comunistă a Minoprităților Naționale din Moscova, este semnificativă în acest sens. Dânsul informa că, A.P. Edeltenn-Dâmbul este lector de „limba moldovenească”, pe care o explica, între paranteze, drept „populară română”, cunoaște la perfecție limba literară română și limba „populară română”, pe care iarăși o explica, între paranteze, drept „limbă moldovenească”, poate preda aceste limbi, precum și limba rusă, limba franceză [51, f. 22]. Candidatura lui A.P. Edeltenn-Dâmbul nu a fost acceptată de V. Holostenco, care o informa pe F. Frumkina că, **în opinia sa, A.P. Dâmbul nu va asigura moldovenizarea Sectorului moldovenesc**, dar nu îl recomanda nici la *Sectorul românesc*, fiindcă „nu este chiar limpede trecutul său” [51, f. 25]. Către acest timp, A.P. Dâmbul reușise să publice mai multe lucrări, printre care și un *Abecedar țărănesc pentru vârstnici*, publicat în anul 1925 la Editura de stat a Ucrainei [55]. Este foarte interesant că în „alfabetul moldovenesc” propus de dânsul, consecutivitatea literelor era, în mare măsură, ce-a a alfabetului român: А, Б, К, Д, Е, Ф, Г, Х, И, Ж, Л, М, Н, О, П, Р, С, Ш, Т, Ц, У, В, З, Ч, Ы, Э, Ъ, Ь, Я, Ю.

Alți autori locali, de asemenea, nu pierdeau timpul și s-au inclus activ în promovarea „limbii moldovenești”. Unul dintre ei, G. I. Buciușcanu (1889-1937), care ocupa funcția de Comisar Norodnic pentru **Învățământ** din RASSM, în anul 1925 chiar a publicat o *Gramatică a limbii moldovenești*, scriere care a constituit obiectul discuției unei comisii speciale pe 26 martie 1926. Membrii comisiei au indicat, în opinia lor, o serie erori gramaticale și stilistice, dar și la faptul că lucrarea dată era și din punct de vedere politic, plină de greșeli, incorectă din punctul de vedere al educației ideologice. Verdictul Comisiei a fost destul de dur – lucrarea să fie scoasă din circulație [56]. Pavel I. Chior (1902-1943) [57], Comisarul Norodnic pentru **Învățământ** al RASSM și Președintele Comitetului Științific Moldovenesc, menționa în anul 1929 că în gramatica lui G. I. Buciușcanu, autorul a adoptat ortografia, formele și terminologia în gramatică, „moldovenești”, de până la revoluția din anul 1917, apreciată „limba tradițională moldovenească, lăsată

nouă ca moștenire de către naționaliștii-romanofili moldoveni din Basarabia sau biserica basarabeană”, adică, preciza autorul, în esență românească [58, p. III].

Este necesar să concluzionăm un moment foarte important: „limba moldovenească” din Basarabia din perioada de până la revoluția din octombrie 1917 era recunoscută de către activiștii de partid din RASS Moldovenească drept limbă română și ea nu a fost acceptată în republica autonomă creată de sovietici din rațiuni politice. Era expusă limpede ideea despre necesitatea creării unei alte „limbi moldovenești”, decât cea care era vorbită în Basarabia înainte de revoluție, fiindcă aceea, chipurile, era limba naționaliștilor românofili din Basarabia.

Partidul bolșevicilor acordând o mare atenție problemelor identitare din RASSM, ținea sub control procesul evoluției cercetărilor cu caracter etnonațional. Materialele respective erau solicitate și examinate de Secția de cultură și propagandă a leninismului al Comitetului regional Moldovenesc al PC (b) al Ucrainei.

Moldovenismul de tip oficial imperial rusesc folosea doar termenul moldoveni și „limbă moldovenească”, cercetătorii și liderii politici formați în Imperiul Rus foloseau termenul moldoveni și „limba moldovenească” și români și limba română în calitate de termeni interschimbabili. „Noua” istoriografie sovietică, la temelia căreia a stat articolul lui C. Derjavin, manifestă de la bun început ura totală față de termenul român și sintagma limba română. În primul deceniu de după revoluția din februarie 1917 problemele etnice nu au constituit obiectul unor cercetări ale specialiștilor în domeniu, specialiști care, cu excepția lui L. Berg, de fapt nici nu existau în acel timp. Continuarea promovării de către bolșevici a tradițiilor imperiale, politică care s-a manifestat deschis în privința Basarabiei, a dus la implicarea directă a organelor de partid și sovietice în problema determinării apartenenței etnice și a limbii vorbite de către românii din Basarabia. Cu toate că unii dintre liderii politici sovietici cominterniști, promotori ai extinderii „revoluției proletare” afirmau foarte clar că locuitorii băștinași ai Basarabiei și din stânga Nistrului sunt români și limba vorbită de ei este limba română, această poziție corectă a lor venea în contradicție cu politica națională de sorginte imperială promovată de URSS. În atare situație, căutând să legitimizeze republica tampon creată pe malul stâng al Nistrului – RASS Moldovenească, dar și pretențiile asupra Basarabiei, unii autori, ne specialiști în domeniul în care se pronințau, dar mai ales liderii politici locali, așa numiții „autohtoniști”, reieșind doar din motive politice, au repus la ordinea zilei teoria proletcultistă conform căreia moldovenii ar fi un popor înrudit cu românii, dar totuși altul, iar limba vorbită de ei, este „limba moldovenească”, o limbă vorbită de popor, deosebită de limba română. Prin deciziile politice ale organelor sovietice și de partid, a fost determinată direcția principală de cercetare - de a demonstra existența poporului moldovenesc și a limbii moldovenești, direcție care va deveni prioritară în instituțiile de cercetare create în RASS Moldovenească. Dicuțiile cu caracter identitar și lingvistic din RASSM au determinat organele supreme de stat și de partid să fondeze o instituție științifică care să elaboreze o concepție unitară asupra acestor probleme în concordanță cu principiile politicii naționale ale statului sovietic. În acest scop, pe 30 decembrie 1926 pe lângă Comisariatul Norodnic al Învățământului din RASS Moldovenească a fost fondat Comitetul Științific Moldovenesc (CȘM) [59, p. 271].

Referințe:

1. ИОДКО, О. В., ФИШЕР, И. Э. Из Петербурга в Сибирь и обратно. В: Кунсткамера: Электронная библиотека Музея антропологии и этнографии им. Петра Великого РАН. Disponibil: http://www.kunstkamera.ru/lib/rubrikator/03/03_05/978-5-88431-131-2/ [Accesat 22.06.2024]. O caracteristică a specialiștilor veniți în Imperiul Rus în secolul al XVIII-lea este făcută de V. I. Turnaev, care, răspunzând la întrebarea „Cine au fost oamenii de știință veniți la Sankt Petersburg?”, răspundea: „Reprezentanții de ieri ai intelectualității germane sărace, în capetele cărora ideile progresiste ale epocii se leagă în mod bizar cu prejudecățile sociale obișnuite” (ТУРНАЕВ, В.И. Немецкие ученые в послепетровской России: встреча с действительностью. В: Вестник Томского государственного университета. Серия История. Краеведение. Этнология. Археология, 2005, № 289, с. 68. ISSN 1561-7793. Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/nemetskie-uchyonye-v-poslepetrovskoy-rossii-vstrecha-s-deystvitelnostyu/viewer> [Accesat 22.06.2024].

2. După moartea lui D. Cantemir manuscrisele sale s-au împrăștiat pe la diferite persoane. În anul 1780 Hronicul a fost cumpărat de către Nicolai Bantâș-Kamenski la o licitație publică, unde s-a vândut biblioteca fiului lui D. Cantemir, Șerban Cantemir (1700-1780). În 1783 N. Bantâș-Kamenski a dăruit manuscrisul Arhivelor Ministerului de Externe din Moscova (CANTEMIR, D. Hronicul vechimei a romano-moldovlahilor. Publicat sub auspiciile Academiei Române de pre originalul manuscript al autorului, păstrat în Arhivele principale din Moscova ale Ministerului de Externe de Gr. G. TOCILESCU. București: Inst. de arte grafice „Carol Gobl”, 1901, p. XX).
3. Despre unitatea limbii române a se vedea: НАРУМОВ, Б. П. Идея единства языка в румынском языкознании. В: Романские языки в прошлом и настоящем: Сборник статей к 80-летию профессора Т.А. Репиной. Под ред. Т. И. ЗЕЛЕНИНОЙ. Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2007, с. 80-85. „În plan sociolingvistic, unitatea limbii române ca instituție socială se întemeiază pe prezența unei singure limbi literare, care s-a format în secolele XVI-XIX în Transilvania, Țara Românească și Moldova și funcționează în prezent în România și Republica Moldova (în aceasta din urmă se numește oficial moldovenească)”.
4. ФИШЕР, И.Э. О происхождении молдавцев, о их языке, знатнейших приключениях, вере, нравах и поведении. Disponibil: <https://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Rumanien/XVIII/1760-1780/Meşjaceslov/text1.htm> [Accesat 23.06.2024]. Textul original a se vedea în Собрание сочинений, выбранных из месяцословов на разные годы. Часть III. Санкт-Петербург: Изданием Императорской Академии Наук, 1789, с. 52-90. Disponibil: <https://viewer.rsl.ru/ru/rsl01005441908?page=7&rotate=0&theme=white> [Accesat 23.06.2024].
5. ДОЛГИЙ, А., ФЕЛЯ, А. Отражение этнической принадлежности и происхождения коренного населения Бессарабии в источниках Российской империи (XIX – начало XX вв.). În: Patrimoniul cultural: cercetare și valorificare, 27 septembrie 2018: Culegere de studii. Chișinău: Editura UPS „I. Creangă”, 2018, p. 22-46; ДОМОСИЛЕЦКАЯ, М.В. Изучение румынского языка и культуры румын в России (XIX-начало XX вв.). В: Балканское языкознание: Итоги и перспективы: Материалы румынско-русского симпозиума, Санкт-Петербург, 2-3 октября 2009 г. Отв. ред. Н. Л. СУХАЧЕВ. Санкт-Петербург: Наука, 2009, с. 53-56.
6. Savant din Imperiul Rus de origine germană.
7. КЕППЕН, П. И. Об этнографической карте Европейской России Петра Кеппена, изданной Императорским Русским Географическим Обществом. Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук, 1852.
8. КЕППЕН, П. И. Хронологический указатель материалов для истории инородцев Европейской России. Санкт-Петербург: Типография Императорской Академии Наук, 1861.
9. КОЧУБИНСКИЙ, А. А. Мы и Они (1711-1878). Очерки истории и политики славян. Одесса: В тип. Г. Ульрихд, 1878.
10. КОЧУБИНСКИЙ, А. А. Мы и Они (1711-1878). Очерки истории и политики славян. Одесса: В тип. Г. Ульрихд, 1878.
11. КОЧУБИНСКИЙ, А. А. Частные молдавские издания для русской школы. В: Журнал Министерства народного просвещения, 1903, № СССХХХХVII, июнь, с. 389-418.
12. Detalii a se vedea: ДОМОСИЛЕЦКАЯ, М. В. Изучение румынского языка и культуры румын в России (XIX-начало XX вв.). В: Acta Linguistica Petropolitana. Труды Института лингвистических исследований РАН. Отв. редактор Н. Н. КАЗАНСКИЙ. Санкт-Петербург: Наука, 2009, т. V. ч. 1, с. 51-151; КОЛИН, А.И., СТЫКАЛИН, А. С. Выходцы из Молдавского княжества и Бессарабии – профессора и студенты московских высших учебных заведений (XVIII – начало XX вв.). В: Славяне и Россия: славяне в Москве. К 870-летию со дня основания г. Москвы: Сборник статей. Отв. редактор С. И. ДАНЧЕНКО. Москва: Институт славяноведения, 2018, с. 28-47.
13. РЕПИДА, А. В. Образование Молдавской ССР. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1983.
14. Leo S. Berg s-a născut în orașul Bender, gubernia Basarabia, într-o familie evreiască (Un tânăr doctorand îl prezintă pe L.Berg drept „fiul unui meșcianin (mic burghez, orașean) odesit cu nume de familie germană” (КАПУСТИН, С. В. Этнография Бессарабии глазами исследователей немецкого происхождения.

- В: Ученые записки Орловского государственного университета, 2017, № 3 (76), с. 23. ISSN 1998-2720). În anii 1885-1894 el și-a făcut studiile la gimnaziul doi de băieți din Chișinău pe care l-a absolvit cu medalie de aur. Pentru a-și putea continua cariera, în anul 1894 L. Berg a aderat la creștinism. În anul 1898 el a încheiat studiile la Secția de științe naturale a Facultății de fizică și matematică a Universității Imperiale din Moscova (viitoarea Universitate în numele lui M. V. Lomonosov). În general, L. Berg este apreciat ca specialist în domeniul geografiei și zoologiei. În anul 1909 el a susținut teza de doctor în geografie, a activat în mai multe locuri, inclusiv la Universitatea din Peterburg. După ce a aderat la puterea sovietică, în anul 1918 el a fost unul din organizatorii Institutului de geografie, transformat în 1925 în Facultatea de geografie a Universității din Leningrad și a condus aici Catedra de Geografie fizică până la sfârșitul vieții. L. Berg a fost membru corespondent (1928), apoi membru titular (1940) al Academiei de Științe, iar din anul 1940 el a fost președinte al Societății geografice din URSS (Biografia și activitatea științifică a lui L. Berg a se vedea: ТОКАРЕВ, С. А. Лев Семенич Берг. В: Советская этнография, 1951, № 1, с. 200-202; ПРАВДИН, И. Ф.; ЧЕПУРНОВ, В. С. Академик Лев Семенович Берг (1876-1950). Кишинев: S. n., 1956; КРУПЕННИКОВ, И. А. Л. С. Берг (1876-1950): Страницы жизни и творчества, Кишинев: S. n., 1976; КВАСОВ, Д.Д. Лев Семенович Берг (1876-1950). В: БЕРГ, Л.С. Труды по теории эволюции, 1922-1930. Ленинград: S. n., 1977, с. 5-6; МУРЗАЕВ, Э.М. Лев Семенович Берг (1876-1950). Москва: Наука, 1983; БЕРГ, Р. Л. Лев Семенович Берг. В: Академику Л.С. Бергу – 135 лет: Сборник научных статей. Бендеры: Есо-TIRAS, 2011, с. 9-15; ГЕОРГИЕВСКИЙ, А.Б. Эволюционное творчество Л.С. Берга. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2013. ISBN 978-5-4469-0033-6; АБСЕМЕТОВ, М.О. Великий географ Евразии (О Льве Семеновиче Берге). В: Вестник Томского государственного университета, 2015, № 398, с. 93-98. ISSN 1561-803X.
15. БЕРГ, Л. С. Население Буковины. В: Известия Русского географического общества. Петроград: Типография М. М. Стасюлевича, 1916, т. 52, вып. 9, с. 720-721.
 16. БЕРГ, Л. С. Бессарабия. Страна – люди – хозяйство. Петроград: Огни, 1918.
 17. СОКИРКЭ, В. М. Вклад академика Л. С. Берга в географическое исследование Бессарабии. В: Академику Л. С. Бергу – 135 лет: Сборник научных статей. Бендеры: Есо-TIRAS, 2011, с. 252-254.
 18. Absolvent al Universității din Moscova, inspector școlar în gubernia Basarabia.
 19. БУТОВИЧ, В. Н. Материалы для этнографической карты Бессарабской губернии. Киев: скоропеч. Х. Ю. Бурштейна, 1916.
 20. NOUR, Alexis. Harta etnografică. București: S. n., 1916. Disponibil: <https://www.flickr.com/photos/17434990@N03/2232672158/in/photostream/> [Accesat 05.07.2024].
 21. Этнографическая карта сельского населения Бессарабии. По данным В. Н. БУТОВИЧА 1907 года и другим источникам составил Л. С. БЕРГ. Петроград: Издание комиссии по изучению племенного состава России при Российской Академии Наук. Литография картографического отдела, 1920.
 22. БЕРГ, Л. С. Население Бессарабии. Этнографический состав и численность (с десятиверстной этнографической картой). Петроград, 1923. (Труды Комиссии по изучению племенного состава населения России).
 23. ПСЯНЧИН, А. В. Комиссия по изучению племенного состава населения: от этнокартографии к переписи населения. Уфа: Гилем, 2010. 44 с. ISBN 978-5-7501-1196-1.
 24. Despre acesta, care a susținut revoluția din Februarie, dar nu și pe cea din Octombrie 1917, a se vedea: Академик А. А. Шахматов: жизнь, творчество, научное наследие: Сборник статей к 150-летию со дня рождения ученого. Отв. ред. О. Н. КРЫЛОВА, М. Н. ПРИЕМЫШЕВА. Санкт-Петербург: Нестор-История, 2015. 1040 с. ISBN 978-5-4469-07.
 25. ДЬЯЧЕНКО, Е. Д.; ЕЛКИНА, Н. Н. Академик Михаил Александрович Дьяконов – председатель Постоянной библиотечной комиссии Академии наук. В: Библиосфера, 2016, № 4, с. 46-50. ISSN 1815-3186.
 26. КОРНИЛОВ, Н. В. Академик Н. Я. Марр (к 150-летию со дня рождения). Disponibil: (<https://cyberleninka.ru/article/n/akademik-n-ya-marr-k-150-letiyu-so-dnya-rozhdeniya/viewer>) [Accesat 19.07.2024].

27. Despre el a se vedea АКРАМОВ, Н., ЛИТВИНСКИЙ, Б. А. Выдающийся русский востоковед В. В. Бартольд: научно-биографический очерк. Душанбе: Тип. изд-ва АН Таджикской ССР, 1963. 110 с.; АКРАМОВ, Н. М. Академик В. В. Бартольд. Душанбе: «Ирфон», 1976. 56 с.
28. РОБИНСОН, М. А. Академик В. Н. Перетц – ученик и учитель. Disponibil: (<https://cyberleninka.ru/article/n/akademik-v-n-peretts-uchenik-i-uchitel/viewer>) [Accesat 18.07.2024].
29. БУЛАХОВ, М. Г. Евфимий Федорович Карский: Жизнь, научная и общественная деятельность. Под ред. В.И. БОРКОВСКОГО. Минск: Изд-во БГУ, 1981. 272 с.
30. ЗОЛОТАРЕВ, Д. Я. Постоянная Комиссия по изучению племенного состава населения России и сопредельных стран (КИПС). В: Природа, 1925, № 7-9, с. 201-206.
31. Harta a se vedea БЕРГ, Л. С. Этнографическая карта сельского населения Бессарабии в масштабе 10 верст в дюйме, составленная Л. С. Бергом на основании данных В. Н. Бутовича 1907 года. Петроград, 1924. Disponibil: (https://dacoromania.net/maps/%D0%BB%D1%81_%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%B3_%D1%8D%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F_%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0_%D0%B1%D0%B5%D1%81%D1%81%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%B8%D0%B8) [Accesat 14.07.2024].
32. BURLACU, V.; COJOCARU, GH. RASSM: formare și evoluție. În: COROBCA, L. Panorama comunismului în Moldova sovietică. Context, surse, interpretări. Iași: Polirom, 2019, p. 98-102.
33. DRAGNEV, D., et al. Din istoria Transnistriei (în contextul istoriei naționale: Materiale didactice. Chișinău: Civitas, 2001. 192 p. ISBN 9975-936-87-3.
34. Detalii despre activitatea lui Cristian Rakovski a se vedea ЧЕРНЯВСКИЙ, Г. et al. Жизненный путь Христиана Раковского. Европеизм и большевизм: неоконченная дуэль. Москва: Центрполиграф, 2014. Disponibil: <https://fictionbook.ru/static/trials/08/58/30/08583089.a6.pdf> [Accesat 17.07.2024].
35. Prima dată cu 5 ianuarie 1924, a doua cu 11 februarie 1924.
36. РЕПИН, В. В. Бессарабская проблема в переписке полномочного представителя СССР в Великобритании Х. Г. Раковского и заместителя народного комиссара иностранных дел М. М. Литвинова (декабрь 1923 г. – февраль 1924 г.). В: Российские и славянские исследования: науч. сб. Минск: БГУ, 2001, вып. 6, с. 251-274.
37. БАБИЛУНГА, Н. В., et al. Государственность Приднестровья: история и современность. Тирасполь: Полиграфист, 2007. 342 с.
38. ПЕТРЕНКО, А. М. Национальная интеллигенция Молдавской АССР. Формирование и судьба. În: Советские нации и национальная политика в 1920-1950-е годы: Материалы VI международной научной конференции, Киев, 10-12 октября 2013 г. Москва: РОССПЭН, 2014, с. 232-237.
39. A. L. Grinștein, originar din Bălți, în acel moment președintele Comisiei de organizare a RASSM cu sediul la Odesa, creată în august 1924 (ГАЛУЩЕНКО, О. Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (20-е годы). În: Ежегодный исторический альманах Приднестровья, 2002, nr. 6, pp. 61-71).
40. Iosif Badeev (Suslik), originar dintr-o familie de târgoveți din Orhei, după absolvirea școlii agricole, până la revoluție a lucrat grădinar, apou a aderat la mișcarea revoluționară, la partidul bundiștilor (1903-1915), iar din anul 1917, la partidul bolșevicilor. Ulterior Badeev a desfășurat activitate ilegală în Basarabia. În anul 1920 a fost arestat de siguranța românească și a petrecut cca o jumătate de an în închisoare. Cu un pașaport fals și prin mituirea autorităților române, el reușește să scape din închisoare și repede după aceasta a trecut în URSS. Detalii a se vedea: ГАЛУЩЕНКО, О. Этнополитические взгляды Иосифа Бадеева (январь 1880 г. – октябрь 1937 г.). În: Традиții și procese entice: Materialele Simpozionului Internațional de Etnologie, ed. a 3-a, 31 mar. 2022. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2022, pp. 155-164.
41. NEGRU, E. Politica etnoculturală în R.A.S.S. Moldovenească (1924-1940). Chișinău: Prut Internațional, 2003. 204 p. ISBN 9975-69-395-4.
42. ДАНИЛОВ, В. Н. Общество историков-марксистов и историки «старой школы». Disponibil: <https://cyberleninka.ru/article/n/obschestvo-istorikov-marksistov-i-istoriki-staroy-shkoly/viewer> [Accesat 18.07.2024]. Statutul Societății a se vedea: Устав Общества историков-марксистов. В: Историк марксист, 1926, № 1, с. 317-326.

43. ПОКРОВСКИЙ, М. Н. О задачах марксистской исторической науки в реконструктивный период. Disponibil: <http://pokrovsky.newgod.su/books/istoricheskaya-nauka-i-borba-klassov-2/o-zadachakh-marksistskoi-istoricheskoi-nauki-v-rekonstruktivnyi-period/> [Accesat 17.07.2024].
44. ПОКРОВСКИЙ, М.Н. Задачи Общества историков-марксистов. (Речь, произнесенная при открытии Общества в заседании 1 июня 1925 г.). В: Историк марксист, 1926, № 1, с. 3-10.
45. БЕРТРАН, Ф. Наука без объекта? Советская этнография 1920-1930-х гг. и вопросы этнической категоризации. В: Журнал социологии и социальной антропологии, 2003, т. VI, № 3, с. 99-100. ISSN 1029-8053.
46. Conform recensământului din 1926 pe teritoriul URSS locuiau 283 556 de „moldoveni și români”, care s-au autoidentificat după naționalitate, și 267 664, care s-au identificat după limbă (ДЕРЖАВИН, Н.С. Наши задачи в области славяноведения. În: Труды Института славяноведения АН СССР. Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1932, т. 1, с. 1-14).
47. Descendenții biblicului Iafet, unul dintre cei trei fii ai lui Noe. Acestea includ de obicei popoarele rasei albe din Europa și Asia de Vest.
48. ДЕРЖАВИН, К. Н. Кто такие молдаване? În: Вестник знания, 1925, № 7, с. 519-522. Articolul publicat și în revista «Звезда» (Ленинград), 1925, № 3, сентябрь, с. 218-230.
49. Ideea că moldovenii nu sunt români a fost exprimată de С. Derjavin și într-un studiu semnat în 1932: ДЕРЖАВИН, К. Н. Литературное строительство в социалистической Молдавии. В: Труды Института славяноведения АН СССР. Ленинград: Издательство Академии наук СССР, 1932, т. 1, с. 239-296.
50. Născut la Izmail, revoluționar roman de origine ucraineană. În anii 1924-1928 a condus Secția de agitație și propagandă al Comitetului Regional Moldovenesc al Partidului Comunist (b) din Ucraina, iar în anii 1927-1931 a fost secretarul general al Partidului comunist român.
51. Frumkina Frida Iakovlevna (Фрумкина Фрида Яковлевна), istoric, membru al partidului bolșevic din anul 1920 г. În anul 1936 era în Lista persoanelor preconizate pentru funcții de conducere în Institutele Academiei de Științe a URSS (Академия наук в решениях Политбюро ЦК РКП(б) – ВКП(б) – КПСС, 1922-1991. Т. 1: 1922-1952. Сост. В.Д. ЕСАКОВ. Москва: РОССПЭН, 2000. 591 с. ISBN 5-8243-0117-4).
52. Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova (în continuare AOSPRM). F. 49, inv. 1, d. 753, f. 1.
53. Activist politic sovietic, din anul 1921 a activat în Comintern, din 1924 membru al Prezidiului Comitetului Executiv al Cominternului.
54. СЕРГИЕВСКИЙ, М. В. Молдавские этюды. Москва; Ленинград: Изд-во Акад. наук СССР, 1936. 80 с. Este foarte important de subliniat că chiar în istoriografia sovietică, unii savanți îl apreciau pe M. Serghievski ca specialist care s-a preocupat de istoria limbii române și că activitatea lingvistică a lui M. Serghievski în domeniul cercetării limbii române atestă despre constituirea românisticii în URSS ca o ramură independentă a lingvisticii. Este formidabil că autoarea din URSS nici nu amintește sintagma „limba moldovenească” (РЕПИНА, Т. А. Румынистика в России и СССР. În: Исследования по историографии славяноведения и балканистики. Москва: Наука, 1981, с. 55-70).
55. În legătură cu acest personaj, istoricul Oleg Galușenco scrie următoarele: „Ca exemplu opus, să cităm unele fragmente dintr-o scrisoare către comitetul regional moldovenesc al PC (b) U a unui filolog nenumit, care au fost citite la mijlocul lunii mai la conferința X de partidul de către Z. O. Siderski: «Nu se știe cum, când și de ce a pătruns pe furiș pe teritoriul URSS, fiul unui evreu-speculant din România, din orașul Bârlad Sigismund Edelstein, a devenit brusc cunoscut sub numele de Alexander Pavlovici Dâmbul»”. (ГАЛУЩЕНКО, О. Борьба между румынизаторами и самобытниками в Молдавской АССР (30-е годы). В: Ежегодный исторический альманах Приднестровья, 2003, № 7, с. 46-55). Zinovii O. Siderski (1897-1938), activist politic sovietic.
56. ДЫМБУЛ, А. П. Ланул ностру, путеря ноастрэ: абечедар цэрэнеск пентру вырстничь. Прелукрат де ынвэцэторул ЭДЕЛЬТЕНН-ДЫМБУЛ. Одесса: Едитура де стат а Украйней; Друга держ. друк., 1925. Disponibil: <http://rarebook.onu.edu.ua:8081/handle/123456789/9966?mode=full> [Accesat 24.07.2024].
57. AOSPRM. F. 49, inv. 1, d. 776, f. 2-3.
58. Detalii despre biografia acestuia a se vedea ГАЛУЩЕНКО, О. Фольклорист Павел Киор: страницы биографии. În: Materialele Simpozionului Național de Etnologie „Tradiții și procese etnice”, ed. a 2-a, 30 martie 2021. Chișinău: UNU, 2021, p. 105-111.

59. CHIOR, P. Pricuvântari. În: MADAN, L. A. Gramatica limbii moldovenești. Tîrîșpolea: ECM, 1929, p. III.
60. DRAGNEV, D., XENOFONTOV, I. V. Organizarea instituțională a cercetărilor istorice academice în RSS Moldovenească: premise, etape și elaborarea discursului legitimant. În: Anuarul Institutului de Istorie: materialele sesiunii șt. anuale, 20 dec. 2018. Chișinău: Institutul de Istorie, 2019, p. 268-294.

Date despre autor:

ORCID:

E-mail:

Prezentat la 01.03.2024